

УДК 811.111'276.6:61

В. В. Соколов,

кандидат філологічних наук, старший викладач

(Запорізький національний університет)

vitaliy.v.sokolov@gmail.com

ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МЕДИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ АНГЛОМОВНИХ СОЦІУМІВ

У статті розглянуто один із лінгвокогнітивних аспектів дослідження нової медичної лексики і фразеології сучасної англійської мови, а саме картування представниками англомовних спільнот сучасної медичної дійсності. Розглянуто різноманітні підходи до визначення поняття "картина світу" і запропоновано типологічний аналіз медичної картини світу, яка розуміється в якості сегменту загальнонаціональної картини світу і є результатом категоризації та концептуалізації світу медичних явищ носіями такої картини світу.

Актуальність цього дослідження зумовлено необхідністю винаходу когнітивного підґрунтя аналізу процесів поповнення лексико-фразеологічного депозитарію англійської мови у сфері медицини й охорони здоров'я. Лінгвістами же вивчалися соціофункціональні, словотворчі [1-3] і лінгвокогнітивні аспекти дослідження медичних новотворів англійської мови [4; 5]. На нашу думку, недостатньо широко розглянутою є саме проблема виокремлення сегменту загальнонаціональної картини світу англомовних соціумів, що є результатом категоризації та концептуалізації світу медичних явищ носіями такої картини світу. Така проблема потребує, на наш погляд, подальшого аналізу. З огляду на вищезазначене **метою цієї публікації** є дослідження медичної картини світу англомовних спільнот і аналіз її типології. Концептуалізуючи й категоризуючи світ, кожен народ формує специфічний засіб його сприйняття і інтерпретації. Така основа або фундамент світосприйняття має назву "картина світу". Світобачення кожного народу формує власну картину світу, яка виступає сегментом більш масштабного "образу світу" [6: 60]. Найбільш поширеною класифікаційною дихотомією є поділ картини світу на концептуальну і мовну. Розмежовуючи концептуальну і мовну картини світу, О. С. Кубрякова зауважує: "Мовна картина світу має специфічного "двійника" у внутрішньому лексиконі. Перша характеризується мовними формами, друга – ментальними репрезентаціями цих форм" [7: 56]. С. Є. Нікітіна також закликає до диференціації мовних репрезентацій і структур свідомості [8]. У цій праці ми спробуємо встановити відношення перших і других на прикладі новотворів сфери медицини й охорони здоров'я. Ю. М. Караулов зауважує, що між концептуальною картиною світу як відбиттям реального світу і мовною картиною світу існують складні стосунки: межі між ними "здаються хиткими, невизначеними" [9: 271]. Такої ж думки дотримується О. О. Селіванова, говорячи про нечітку межу між мовною і концептуальною картинами світу [10: 441]. За О. С. Кубряковою, в концептуальній картині світу існують три зони мовного впливу: у першій зоні мова безпосередньо впливає на формування концептів, у другій зоні формуються концепти з уже вербалізованих концептів, і, нарешті, третя зона концептуальної картини світу абсолютно позбавлена мовного впливу [11]. Ми стверджуємо, що, у свою чергу, мовна картина світу завжди знаходиться під впливом концептуальної. Існуючі уявлення про медичну картину світу повинні бути уточнені за рахунок визнання більшої значимості концептів, вже об'єктивованих в мові.

Вирішуючи проблему взаємодії мови і мислення, Л. С. Виготський запропонував поняття "мовного мислення" [12]. Мовне мислення є результатом злиття певної частини процесів мови і мислення. Наразі, найбільш актуальною залишається думка О. М. Леонтьєва про те, що все, що є в мові, є в свідомості, але не все, що є в свідомості, є в мові [13]. Зі свого боку, ми схилиємось до холистичного підходу до цієї проблеми і разом із представниками когнітивної семантики (Б. Рудзка-Остін, Л. Талмі, Р. Дірвен, Д. Герартс, А. Ченкі, І. Світсер та ін.) вважаємо, що існує певний (не абсолютний) ізоморфізм семантики і психоментальних конструктів людського мислення. Але частина індивідуальної концептуальної картини світу, вочевидь, наразі є недоступною для дослідження.

Дослідження когнітивного виміру інновацій англійської мови сфери медицини й охорони здоров'я передбачає введення поняття медичної картини світу та уточнення її різновидів. Розуміння параметрів функціонування медичної картини світу англомовних спільнот дозволить більш детально описати психоментальні процеси, пов'язані з явищами сфери медицини й охорони здоров'я, експлікованими медичними новотворами. Зауважимо, що раніше дослідники розглядали медичну термінологію лише в якості проявів професійної та наївної картини світу [14; 15]. Медичну картину світу можна уявити за допомогою онтологічних, етичних, дискурсивних й інших параметрів. На її формування впливають по-перше професійна освіта, етнокультурні уявлення та інші соціальні фактори, по-друге – "занурення" людини у світ медицини й охорони здоров'я. Медична картина світу є локальною, оскільки вона відбиває певний фрагмент світу, а не весь світ у сукупності його проявів. Медична картина світу є інтерпретацією цього світу крізь призму медицини й охорони здоров'я. Бачення світу медицини як картини свідчить про досягнення людиною етапу усвідомлення себе і свого ставлення до такого світу. Таким чином, медична картина світу, що її відбиває свідомість людини, є системною, динамічною і антропоцентричною. Медична картина світу передусє суб'єктивному відношенню людей до світу медичних феноменів. Про це свідчить той факт, що, незважаючи на часто різні переконання, всі

представники англomовного соціуму поділяють обов'язкові для всього англomовного суспільства уявлення про світ медицини й охорони здоров'я.

Внаслідок взаємодії людини зі світом медицини у свідомості виникає певний семантичний простір, тобто знання про світ сфери медицини й охорони здоров'я, закріплене в мові, і до якого долучається національно-культурний досвід. Формується світ тих, хто розмовляє цією мовою, або мовна медична картина світу (у інших репрезентаціях – "мовний проміжний світ", "мовна репрезентація світу", "мовна модель світу", "мовна картина світу") як сукупність знань про світ сфери медицини й охорони здоров'я, що їх відбито у лексиці, фразеології, синтаксисі.

Вирішуючи проблему співвідношення концептуальної і мовної медичних картин світу, ми намагаємось встановити як формуються ті або інші одиниці відповідних систем – "медичні" концепти і їх вербальні оболонки. На наш погляд, існує низка базових когнітивних категорій (концептів), які є універсальними, бо відбивають єдиний для всіх носіїв мови когнітивний процес. До таких універсальних концептів відносяться health, human being, life, death та ін. Такі концепти є системоутворюючими для всієї організації медичних когнітивних конструктів.

Вважаємо, що мовна і концептуальна медичні картини світу знаходяться у відношеннях продуктивної діалектичної взаємодії. Так, мовна медична картина світу фіксує дійсність і одночасно збагачує когнітивний досвід. А концептуальна медична картина світу віддзеркалює реальність, надаючи епістемічний матеріал для його подальшої мовної фіксації.

У рамках нашого дослідження важливим є теоретичне положення про те, що картина світу є базовою частиною світобачення людини. Мовні і концептуальні картини світу мають національний характер. Одночасно, нації, що розмовляють однією мовою, поділяють дещо стандартизоване "концептуальне наповнення" картини світу, тотожність окремих її елементів. Ще вищий характер мають найзагальніші концептуальні риси, що їх поділяє все населення світу у ноосфері. Здається, немає сумніву, що все населення Земної кулі оперує базовими медичними концептами. Але, розвинена медицина країн Західної Європи, США, Канади, Австралії і інших розвинених країн не тотожна медицині країн "третього світу". Тому і концептосфера кожного народу має особливу національну концептосистему, пов'язану із сферою медицини й охорони здоров'я. Так, ми підтримуємо точку зору О. М. Леонтьєва про те, що "свідомість людини завжди етнічно обумовлена, бачення світу одним народом не можна простим "перекодуванням" перекласти на мову культури іншого народу" [13: 20]. З іншого боку, культурна, мовна, технологічна, наукова, інформаційна тотожність англomовних країн, особливо США та Великої Британії, дає змогу стверджувати, що параметрична специфікація медичної картини світу у свідомості народів, що населяють ці країни, є схожою принаймні у загальних рисах. Звичайно, свої особливі медичні погляди мають американські індіанці, австралійські аборигени, новозеландські маорі. Ці погляди є етноспецифічно детермінованими, вони маніфестують "народну" медицину. Але загальні риси є однаковими, оскільки у вищезгаданих культурах ідентифікуються категорії доктор-пацієнт, поняття про потребу приймати якісь ліки, негативне власне ставлення до хвороби, розуміння необхідності звертатися до професіоналів за медичною допомогою і таке інше. На думку К. С. Яковлевої у межах однієї етномовної спільноти можна виділити цілу низку картин світу, що співвідносяться з певними типами культури або субкультурами (елітарна, масова, традиційна, професійна) і підсистемами мови (загальнонаціональна, літературна, діалектна, жаргонна) [16: 54-55]. Керуючись цим положенням, ми виділяємо медичний сегмент загальнонаціональної картини світу англomовної країни, який уже ідентифікували в якості медичної картини світу. У рамках медичної картини світу доцільно вести мову про професійну картину світу [14] і про наївну картину світу [15]. Професійна медична картина світу – сукупність наукових медичних теорій, досвіду професійних робітників сфери медицини, їхніх уявлень про знання системи "медичного світу" зсередини. Наївна медична картина світу – сукупність уявлень, пов'язаних із сферою медицини й охорони здоров'я, що ними оперують пересічні люди, які не мають вищої медичної освіти. Наївна медична картина світу – це погляд на систему "медичного світу" ззовні. Ми пропонуємо розрізняти наївну медичну картину світу пацієнта та наївну медичну картину світу здорової людини. Остання є менш насиченою концептуальним контентом, ніж перша. Медичну концептуальну картину світу можна ототожнити із концептосистемою medicine / health care.

На нашу думку, професійна медична картина світу англomовних країн характеризується:

- спеціалізованими знаннями про хвороби, їх симптоматику, засоби лікування і профілактики тощо;
- стандартизованими моделями поведінки з пацієнтом;
- баченням професійного кола колег як закритої, кастової системи професіоналів, де велику роль відіграють персональні зв'язки та рекомендації;
- самоідентифікацією кожного лікаря в рамках своєї професійної спеціалізації;
- використанням медичного жаргону як засобу ізоляції від "чужинців";
- настороженим ставленням до пацієнта, який може виступати як ініціатор юридичного позову проти доктора і лікарні.

Наївна медична картина світу англomовних країн характеризується:

- уявою пересічної людиною про світ медицини й охорони здоров'я;
- вірою пацієнтів у необмежені можливості сучасної медицини;

- прагненням всебічного медичного страхування;
- вірою в альтернативні діагностичні і лікувальні моделі (альтернативна медицина, підтвердження діагнозу у кількох докторів).

Ми вважаємо, що останнім часом існує тенденція до зближення і часткової інтеграції професійної і наївної медичних картин світу, адже зростає обізнаність пересічних людей про світ медицини й охорони здоров'я, а в англomовних країнах популяризується здоровий спосіб життя і нова система поглядів на здоров'я, свідомо відмова від кваліфікованої медичної допомоги та пошук альтернативних, власних методів та способів для лікування й профілактики хвороб [17]. Нові медичні знання, а з ними і нові лексичні номінації, засвідчують факт розширення розгалуженої концептуальної картини світу англomовних соціумів у тому її сегменті, що стосується ідентифікації, використання, обміну новою медичною інформацією. В якості такого сегменту ми виокремили медичну картину світу, яку, у свою чергу, диференціювали на професійну і наївну медичні картини світу. Таким чином, світ медичних феноменів є різним для лікаря і пацієнта, хоча не можна заперечувати той факт, що вони перетинаються завдяки поширенню інформаційних технологій і популяризації медичної науки серед широких верств англomовного населення. Взаємодія професійної і наївної медичних картин світу робить можливим кабінетну комунікацію, досягнення певного комунікативного результату. В той же час, професійний або експертний медичний рівень дозволяє його adeptам мати ширшу, глибшу, більш інформаційно адекватну і професійну репрезентацію медичної дійсності. Серед **перспектив дослідження** бачимо дослідження дискурсивних особливостей онтогенези медичних новотворів англійської мови з урахуванням досягнень сучасної когнітивної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вострецова В. О. Функціонування нових сталих сполук слів із компонентом "syndrome" на позначення серйозних хвороб (на матеріалі сучасної англійської мови) / В. О. Вострецова // Наукові записки. Серія : Філол. науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81 (3). – С. 68–71.
2. Янков А. В. Нова лексика і фразеологія англійської мови сфери медицини і охорони здоров'я (лінгвальні та соціолінгвальні параметри) / А. В. Янков // Нова філологія. – 2009. – № 33. – С. 228–239.
3. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
4. Соколов В. В. Концептуальні та лінгвальні засади функціонування семантичних неологізмів англійської мови сфери медицини і охорони здоров'я / В. В. Соколов // Матеріали Х Міжнар. наук. конф. "Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація" (Харків, 4 лютого 2011 р.). – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 273–274.
5. Sokolov V. Cognitive semantics and the linguistics of new words / V. Sokolov // Нова філологія : [зб. наук. праць]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – № 48. – С. 156–159.
6. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание : на пути получения знаний о языке : части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
8. Никитина С. Е. Культурно-языковая картина мира в тезаурусном описании (на материале фольклорных и научных текстов) : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / С. Е. Никитина. – Москва, 1999. – 32 с.
9. Караулов Ю. Н. Общая и русская лексикография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2010. – 769 с.
11. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 141–172.
12. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – [5-е изд. испр.]. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
13. Леонтьев А. А. Языковое сознание и образ мира / А. А. Леонтьев // Язык и сознание: парадоксальная рациональность. – М., 1993. – С. 16–21.
14. Зубова Л. Ю. Английские медицинские аббревиатуры как часть профессиональной языковой картины мира : на фоне их русских и французских аналогов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. Ю. Зубова. – Воронеж, 2009. – 244 с.
15. Маленова Е. Д. Наивная картина мира и ее отражение в английской медицинской терминологии в социолінгвістическом освещении : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. Д. Маленова. – Омск, 2006. – 198 с.
16. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия) / Е. С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с.
17. Філатова О. О. Вербалізація концепту "КОМФОРТ" в англійській мові XX-XXI століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. О. Філатова. – Київ, 2012. – 21 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vostretsova V. O. Funktsionuvannia novykh stalykh spolk sliv iz komponentom "syndrome" na poznachennia serioznykh khvorob (na materialі suchasnoi angliis'koi movy) [Functioning of New Set of Word Combinations with a "Syndrome" Component (on the Material of the Modern English Language)] / V. O. Vostretsova // Naukovi zapyski. Seria: Filol. nauky (movoznavstvo) [Scientific Notes. Series : Philological Sciences (Linguistics)]. – Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2009. – Vyp. 81(3). – S. 68–71.
2. Iankov A. V. Nova leksyka i frazeologiya angliis'koi movy sfery medytyny i ohorony zdorovia (lingval'ni ta sotsiolingvalni parametry) [New Vocabulary and Phraseology of the English Language in the Sphere of Medicine and Health Care (Lingual and Sociolingual Parameters)] / A. V. Iankov // Nova filologiya [New Philology]. – 2009. – № 33. – S. 228–239.

3. Zatsnyi Iu. A. Suchasnyi anglomovnyi svit i zbagachennia slovnykovogo skladu [The Modern English-Speaking World and Enrichment of the Vocabulary] / Iu. A. Zatsnyi. – L'viv : PAIS, 2007. – 228 s.
4. Sokolov V. V. Kontseptual'ni ta lingval'ni zasady funktsionuvannia semantichnykh neologizmiv angliiskoi movy sfery medytyny i ohorony zdorov'ia [Conceptual and Lingual Aspects of the Functioning of Semantic Neologisms of the English Language in the Sphere of Medicine and Health Care] / V. V. Sokolov // Materialy X Mizhnar. nauk. konf. "Karazins'ki chytannia : Liudina. Mova. Komunikatsiia", (Kharkiv, 4 liutogo, 2011 r.) [Materials of the X Scientific Conference "Karazins'ki Readings : Human. Language, Communication]. – KH. : KHNU im. V. N. Karazina, 2011. – S. 273–274.
5. Sokolov V. Cognitive semantics and the linguistics of new words / V. Sokolov // Nova filologia [New Philology] : [zb. nauk. prats]. – Zaporizhzhia : ZNU, 2012. – № 48. – S. 156–159.
6. Serebrennikov B. A. Rol' chelovecheskogo faktora v iazyke. Iazyk i myshlenie [The Role of the Human Factor in Language. Language and Thought] / B. A. Serebrennikov. – M. : Nauka, 1988. – 242 s.
7. Kubriakova E. S. Iazyk i znanie : na puti polucheniia znaniia o iazyke : chasti rechi s kognitivnoi tochki zreniia. Rol' iazyka v poznanii mira [Language and Knowledge : on the Way to Get Knowledge about the Language : Parts of Speech from the Cognitive Perspective. The Role of Language in Learning the World] / E. S. Kubriakova. – M. : Iazyki slavianskoi kul'tury, 2004. – 560 s.
8. Nikitina S. E. Kul'turno-iazykovaia kartina mira v tezaurusnom opisanii (na materiale folklornykh i nauchnykh tekstov) [Cultural-Lingual View of the World in Thesaurus Description (on the Material of Folklore and Scientific Texts)]: avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni dokt. filol. nauk : spets. 10.02.20 "Sravnitel'no-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitel'noe iazykoznanie" / S. E. Nikitina. – M., 1999. – 32 s.
9. Karaulov Yu. N. Obshchaia i russkaia leksikografiia [General and Russian Lexicography] / Yu. N. Karaulov. – M. : Nauka, 1976. – 356 s.
10. Selivanova O. O. Lingvistichna entsyklopediia [Linguistic Encyclopedia] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia, 2010. – 769 s.
11. Kubriakova E. S. Rol' slovoobrazovaniia v formirovanii iazykovoi kartiny mira [The Role of Word-formation in Forming of the Lingual World View] / E. S. Kubriakova // Rol' chelovecheskogo faktora v iazyke: iazyk i kartina mira [The Role of the Human Factor in the Language and the Worlds Picture]. – M. : Nauka, 1988. – S. 141–172.
12. Vygotskii L. S. Myshlenie i rech' [Thinking and Speech] / L. S. Vygotskii. – [5-e izd. ispr.]. – M. : Labirint, 1999. – 352 s.
13. Leont'ev A. A. Iazykovoe soznanie i obraz mira [Lingual Consciousness and Image of the World] / A. A. Leont'ev // Iazyk i soznanie : paradoksal'naia ratsional'nost'. – M., 1993. – S. 16–21.
14. Zubova L. Iu. Angliiskie meditsinskie abbreviatury kak chast' professional'noi iazykovoi kartiny mira : na fone ikh russkikh i frantsuzskikh analogov : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 [English Medical Abbreviations as the Part of the Professional Lingual World View : against the Background of their Russian and French Counterparts] / L. Iu. Zubova. – Voronezh, 2009. – 244 s.
15. Malenova E. D. Naivnaia kartina mira i ee otrazhenie v angliiskoi meditsinskoi terminologii v sotsiolingvisticheskom osveshchenii : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 [Naive View of the World and its Reflection in the English Medical Terminology from the Sociolinguistic Perspective] / E. D. Malenova. – Omsk, 2006. – 198 s.
16. Iakovleva E. S. Fragmenty russkoi iazykovoi kartiny mira (modeli prostranstva, vremeni i vospriiatiia) [Fragments of the Russian Lingual View of the World (Models of Space, Time and Perception)] / E. S. Iakovleva. – M. : Gnozis, 1994. – 344 s.
17. Filatova O. O. Verbalizatsiia kontseptu "KOMFORT" v angliis'kii' movi XX-XXI stolit' : avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germans'ki movy" [Verbalization of the Concept of COMFORT in the English Language at the End of the XX – the Beginning of the XXI Centuries] / O. O. Filatova. – K., 2012. – 21 s.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Соколов В. В. Типологический анализ медицинской картины мира англоязычных социумов.

В статье рассматривается один из лингвокогнитивных аспектов исследования новой медицинской лексики и фразеологии современного английского языка, а именно картирование представителями англоязычных сообществ современной медицинской действительности. Рассматривается понятие "картина мира" и анализируется типологию медицинской картины мира, которая понимается в качестве сегмента общенациональной картины мира и является итогом категоризации и концептуализации медицинских явлений носителями такой картины мира.

Sokolov V. V. Typological Analysis of the Medical World View of the English-Speaking Communities.

The article is devoted to one of the cognitive aspects of the research of the new medical vocabulary and phraseology of the modern English language, namely the mapping of the modern medical reality by the representatives of the English-speaking communities. The multiple approaches to the definition of the concept "world view" are analyzed, the typology of the medical "view of the world" which is understood as a segment of the more general national view of the world is offered and the results of conceptualization and categorization of the new medical phenomena by the members of the English-speaking community are summarized. The author finds it reasonable to differentiate between the naive and the professional view of the world in terms of perceiving new medical reality.